

INTERVJU SA STEFAN SURLIĆEM

Beograd | Datum: 19. jun 2017. godine
Trajanje: 110 minuta

Prisutni:

Stefan Surlić (Intervjuisani)
Marijana Toma (vodila intervju)
Boris Šebez (kamera)

Simboli komentara neverbalne komunikacije u transkriptu:

() – emotivna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava putem gestikulacije

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodaci u tekstu kako bi se olakšalo razumevanje

Fusnote predstavljaju dodatke kojim uredništvo pojašnjava naselja, imena ili izraze

Prvi Deo

Marijana Toma: Dobro, za početak, ako možete, ili ako možeš da mi se predstaviš, da daš osnovne biografske podatke, gde si rođen, ime i prezime i da krenemo u razgovor?

Stefan Surlić: Dobar dan, zovem se Stefan Surlić, rođen sam u Prištini, 30 januara 1989. godine. Trenutno sam doktorand na Fakultetu političkih nauka i asistent na predmetu Usporedna politika.

Marijana Toma: Stefane, je li možeš da mi kažeš nešto o svom detinjstvu, o svojoj porodici, roditeljima, Prištini u to vreme kada si, dok si živio tamo?

Stefan Surlić: Bio je to jedan vrlo interesantan period, odrastanje tokom '90-tih godina i za razliku od svih onih crnih priča o tome šta se sve dešavalo tokom '90-tih, ja svoje detinjstvo uglavnom nosim kao lepu uspomenu i to odrastanje u Prištini jeste bilo specifično, ja dolazim iz jedne porodice intelektualaca, znači majka je diplomirani pravnik, otac je mašinski inženjer i jednostavno taj grad Priština jeste neko, neke idealne veličine za funkcionisanje jedne porodice, četvoročlane, ja imam i sestru koja je starija i s jedne strane nije toliko mali da bude baš provincija, a opet sa druge strane predstavlja tada glavni grad Autonomne pokrajine. Imao je sve neke infrastrukturne kapacitete da možete da ostvarite sebe i svoju decu i, ne znam, baš često razgovaram sa svojim roditeljima da nije bilo rata, da nije bilo sukoba, da li bi mi danas i dalje živeli u Prištini i da li bih ja studirao u Beogradu ili Novom Sadu, kao moji roditelji ili bih možda se odlučio da ostanem tamo, ali...

Ono što bi možda bilo interesantno da neko čuje tokom tih '90-tih godina, bili smo svesni da nešto nije u redu i ja kao i dete osećao sam to, ali vrlo se dobro sećam, da kad god smo dolazili u Beograd za letnji ili zimski raspust, ovde je i značajan deo naše uže i šire rodbine ili u inostranstvu, i tako dalje sećam se tih reakcija ljudi da su oni mnogo gore posmatrali šta se ono dešava na Kosovo nego što smo mi koji smo živeli dole. Zato što je svakodnevni život uključivao i dobre i loše strane, a uglavnom mediji prenose samo nešto najgore i najcrnje što se desi na Kosovu. Priština je bio grad koji je imao značajnu populaciju Srba i naravno većina stanovništva jesu predstavljali Albanci i ja se mog detinjstva sećam kao jedne multikulturalne zajednice, jer početak sam zgrade u kojoj smo živeli bilo je ustvari dominantno stanovništvo su predstavljali Albanci, albanske porodice i svega nekoliko stanova gde su živeli srpske porodice tako da ja sam se družio u dvorištu, nije bilo razlike između srpske i albanske dece. Naravno, jezik jeste predstavljao barijeru ali postoji mnogo igara gde uopšte jezik i taj nekakav (nerazumljivo) direktne komunikacije uopšte nije potrebno, tako da ja se tog nekakvog prvog perioda od svoje treće godine pa do šeste, sedme sećam kao jednog pozitivnog perioda.

Tek kasnije kao politikolog, kao neko ko proučava srpsko-albanske odnose, ono što se dešavalo na Kosovu, sagledavam čitavu tu društveno-političku dimenziju onoga šta se dešavalo upravo tih '90-tih godina i čitam mnoge istraživače koji govore o podeljenom društvu, o maltene apartejdu albanske zajednice, da oni nisu imali prava na obrazovanje, da su, da su dobijali otkaze i tako dalje. Mi opet sa druge strane koji smo živeli tamo sagledavamo neku drugu dimenziju i možda nije bilo sve tako crno-belo. Jeste da sa dolaskom Miloševića dolazi do neke vrste promene političke situacije, zato što se ta autonomija u velikoj meri smanjuje, ali opet i to su Srbi smatrali da je, bar po onoj priči iz detinjstva i tako dalje, da nije normalna situacija da je Srbija republika u Jugoslaviji koja ima autonomne pokrajine, da te autonomne pokrajine mogu da glasaju u Skupštini nešto što se tiče centralne Srbije al' da poslanici iz te centralne Srbije ne mogu da se pitaju šta se to dešava u Vojvodini i Kosovu. To bilo ko, ko ustavno posmatra ovaj jeste bila neka čudna situacija.

Ali ona je doživela jednu reakciju koja je bila očekivana, znači kada vi date jedan stepen autonomije onda je vrlo teško da oduzmete sva ta moguća prava i naravno da je došlo do pobune i albanskih predstavnika. I ja sam to kao dete ovaj, sad se vraćam, osećao kroz te neke poglede pogotovo roditelja dece sa kojom sam se družio, kao: "E, on je Srbin, pazi, i tako dalje." Ovaj, a opet sa druge strane nailazio sam na mnogo pozitivne ljude koji uopšte nisu pravili razliku i na srpskoj i na albanskoj strani, tako da nije sve crno-belo, da.

Marijana Toma: A reci mi, ovaj, u kom kraju Prištine si odrastao?

Stefan Surlić: Taj kraj je dosta velik, zove se Dardanija, znači ja sam bio blizu takozvanog tog tržnog centra "Kičma", s tim što sam sa jedne strane u početku detinjstva odrastao, posle smo se preselili u drugi kraj, koji je bio bliži zgradi Elektroprivrede ili kako se popularno zvala "Lepa Brena", i dan danas je tako zovu. I to je taj prostor blizu sada i katoličke katedrale koju su izgradili koja je posvećena Majki Terezi.

Marijana Toma: To je sam centar skoro Prištine?

Stefan Surlić: Da.

Marijana Toma: A škola u koju si išao?

Stefan Surlić: Škola se sada zove "Dardanija", ona je blizu toplane u Prištini i isto tog tržnog centra "Kičma", a ranije se zvala prvo "Lenjin" a potom "Miloš Crnjanski", znači kada sam ja upisao školu, tu je taman došlo do prelaza, znači više nije bio "Lenjin" nego je škola nazvana "Miloš Crnjanski".

Marijana Toma: Je li se sećaš nečega iz te škole, jesi išao u školu koja je, gde je bilo mešovutih odeljenja ili je tad već bilo ono da su đaci učili na dva jezika?

Stefan Surlić: Ne, tada je već bilo, ono čega se ja sećam i to ustvari, škola je bila podeljena, tačno, postojao je kao srpski deo i albanski deo, i ulazi su bili različiti. I to je bilo sve do početka rata. Mi smo imali jedno centralno, ustvari, dvorište i neću zaboraviti tu scenu tokom ustvari, početkom ustvari '99 godine, kada se nije znalo da li će doći do bombardovanja ili ne i tu je bilo zaista onako vrlo uzavrela atmosfera i situacija i mi kao deca smo to osećali zato što zaista je bilo.... Misija OEBS-a, pregovori i sve ostalo, šta će se desiti, učestali napadi OVK u svim delovima Kosova, Priština je gotovo ostala kao neki odsečeni kraj u sredini, bilo već ono. Mi smo to kao, sećam se kao dete sam to gledao sa mojim roditeljima vesti, dnevnik - ulazi OVK u Oraovac koji je svega nekoliko desetina kilometara udaljen od Prištine.

Znači, jedna onako situacija koja ne odgovara normalni, vrlo učestali bombaški napadi u Prištini i to se dešavalo čak i u prizemlju naše zgrade. I vraćam se na ovu scenu iz škole, to je bio negde februar '99 godine, mogli smo da se gledamo preko prozora, mi s jedne strane, oni sa druge strane i znam da smo mi svi deca držali tri prsta a oni dva prsta. I samo smo se gledali i to je bilo nepomično, nigde nije bilo nikakve ni pretnje ni ništa, jedan muk, i preko, ovaj tih stakala. I to je jedna od scena koja će mi ostati zauvek, znači taj jedan muk, nikakva emotivna reakcija, samo podignuti prsti i jedna linija koja mi se tada učinila, a izgleda kako vreme prolazi, koja je nepremostiva i koja je došla i do onih najmlađih.

Marijana Toma: Ti si tada imao koliko godina?

Stefan Surlić: '99, deset godina, tačno, da. I sećam se, to mi je isto jako smetalo i dan danas kad odlazim u Prištinu i razgovaram da su oni imali paralelan sistem obrazovanja, gde su po nekim školama, improvizovanim, u kućama, u podrumima učili. Ne sporim da je toga bilo, a opet treba uzeti u obzir da je značajan deo populacije na Kosovu bio ruralan, tako da jesu škole i ranije bile po nekim kućama i tako dalje, domovima kulture.

Ja se sećam tokom čitavog perioda, uključujući i samu '99 godinu, da je škola bila jasno podeljena, da su deca znači i albanske i srpske nacionalnosti išli u zvaničnu instituciju, školu, znači nikakva improvizacija, i čak smo mi do '98, pošto se naši nisu organizovali kao uprava i direktor da imamo pekara za vreme velikog odmora, da smo išli na albansku stranu jer su oni imali razvijene pekare i da smo tamo...

I onda su nam dozvoljavali, bila su jedna vrata kroz koja se slobodno moglo proći, i tamo smo u pekari kupovali užinu za veliki odmor, znači kod albanskih pekara i nije bilo nikakvih problema. Znači, pored su i srpska i albanska deca, svejedno. Do '99, kada je došlo do fizičkog okršaja ovih starijih, sedmi i osmi razred. Albanci i Srbi, baš tu kod vrata su se dočekali, dogovarali da se ovaj sukobe i tada su direktor i ove strane i one strane škole dogovorili da se ta vrata zaključaju i da deca više nemaju međusobni kontakt.

Marijana Toma: I ustvari, ti kad razmišljaš o tim prvim godinama svoje škole, u principu, deca nisu dolazila u dodir jedna sa drugima, mislim osim u toj, eventualno u kući u tim nekim, dvorištu, zgradi?

Stefan Surlić: Da, nekog direktnog kontakta nije bilo, kažem, velika barijera sam jezik i ne samo to. Kada pogledate neke mnogo razvijenije evropske narode, koji žive jedni pored drugih, koji imaju i zajedničke monarhije i tako dalje, pa traže neka svoja posebna prava. Na Balkanu toliko razlika, znači Srbi i Albanci su stvarno dva sveta, i religijski i etnički i kulturološki, a opet imate itekako pozitivnih primera međusobnog i prijateljstva i mešovitih brakova i malo se o tome priča. Ispada da Srbi i Albanci apsolutno nisu imali nikakvu komunikaciju, da su uvek bili u ratu, u sukobu, i da tu nikakve pozitivne priče u međuetničkim odnosima nema.

Marijana Toma: Je li se sećaš možda neke te pozitivne priče, je li znaš nešto iz tvoje okoline ili?

Stefan Surlić: Sećam se, naravno. Iz primera moje porodice. Znači, moj otac je nakon rada u društvenoj firmi otvorio privatnu firmu, to je bila jedina multietnička firma, znači gde su radili Srbi i Albanci, i mnogi su tada prigovarali mom ocu zašto, kako, i tako dalje, ali ja se sećam te reakcije, kao: "Ja tražim dobre radnike, dobre majstore, ako je neko najbolji u svom poslu, apsolutno me ne interesuje da li je Srbin ili Albanac." Ali to su bili vrlo retki primeri, da je neko bio spreman da tako nešto organizuje, ali ja se sećam, sa ocem sam vrlo često išao na teren, da su oni vrlo lepo saradivali, radili zajednički posao, čak je više bilo sukoba međusobno, između Srba i Albanaca, nego što je bilo

ovaj direktno između ljudi, radnika koji su bili različite nacionalnosti. Pozitivne primere isto nalazim u tom, u dnevnom boravku mog stana su se okupljali i srpska i albanska elita i ljudi koji su sagledavali neka ipak, razumnije u tom moru nerazuma šta se dešava i da ta situacija ne odgovara ni jednim ni drugima.

Marijana Toma: Šta su radili roditelji?

Stefan Surlić: Mama je radila u Izvršnom veću, ona je bila član Izvršnog veća u Autonomnoj pokrajini, a moj otac je radio na više mesta, poslednje pre tog, pre te privatne firme “Robotika”, u fabrici amortizera, koja se nalazi između Prištine i Kosovog polja. Čuvena, mislim, fabrika amortizera, u ono vreme Jugoslavije, mislim da su radili za Pežo amortizere i tako dalje, da, da, to. I dan danas neko kaže: “A da, da, znamo, pored Prištine je bila ta velika fabrika, koja je zapošljavala nekoliko hiljada ljudi.”

Marijana Toma: Jesu roditelji poreklom sa Kosova, jesu oni rođeni na Kosovu ili su se doselili?

Stefan Surlić: Ne. Ne, vrlo specifična situacija. Ustvari, moji su kolonisti iz Like, došli na Kosovo, a, a moja majka je iz mešovitog braka, baka je Austrijanka, a deda je Beograđanin. I tu je sad vrlo duga priča, trebalo bi nam još jedan sat, dva da vam objasnim kako je...

Marijana Toma: Može ukratko?

Stefan Surlić: Ukratko, da, moj deda je ovaj bio u ratu, ratni zarobljenik u Nemačkoj posle Drugog svetskog rata. Moji roditelji su dosta starija generacija, znači ‘46 i ‘50 godišta, njihovi, znači, moji baba i deda negde od ‘14-og, ‘17-og do ‘26-og- ‘27-og godišta dvadesetog veka, tako da pamte vrlo živo Drugi svetski rat i moj deda je upoznao baku Austrijanku u Salzburgu i tamo je ostao da živi.

Međutim, oni su bili pro-monarhistička porodica, beogradska porodica stara, živeli na Dedinju, sve. Jedan brat je bio komunist, međutim, nakon onoga što se dešavalo ‘45 godine, taj njegov brat nije želeo da učestvuje u onim čistkama koje su se dešavale ovde u Beogradu, iako je bio zakleti komunist i pre Drugog svetskog rata, i onda je on po nekoj kazni partijskoj valjda dobio da bude neki komesar u Prištini. I tek negde ‘50-tih godina, na samrti je tražio da vidi još jednom brata i onda je po majci, znači, moj deda došao sa bakom Austrijankom iz Salzburga u Beograd. Tada je dobio savet da ipak ne bude tu u Beogradu, jer je već bio na granici sačekan od UDB-e,¹ i trebalo je da dođe i do likvidacije i tako dalje, međutim, zahvaljujući ovom drugom bratu je spašen i savetovano mu je da ode upravo u Prištinu gde je bio njegov brat. Njegov brat je ubrzo umro, oni su ostali tamo i tako.

Ovaj, sećam se samo mojih, priča moje bake Austrijanke koja je rekla da, pitao sam je: “Kako je to bilo, ‘50-tih, ‘60-tih, ti iz jednog Salzburga, koji je onako lep da dođeš u Prištinu?” Ona kaže da se ta struktura stanovništva značajno promenila, da je ustvari Priština bila jedna turska kasaba, ustvari, najviše je bilo Turaka i starih onih begovskih porodica koje su tek u tom nekom programu ‘60-tih odlazile u Tursku masovno i da je dosta manji broj stanovnika su činili Srbi, Albanci. I da je izašla u nekoj najobičnijoj haljini ovaj na ulice Prištine i do pijace i da su te žene sve nosile tada još uvek dimije, marame i da je ona bila kao neko čudo koje su počeli svi da pipaju i da nije tu bilo nekog ovaj

¹Uprava državne bezbednosti (UDB) pri Ministarstvu unutrašnjih poslova, bezbednosno-obaveštajna služba za vreme bivše Jugoslavije, od 1946 do 1966. godine nosi ovaj naziv. Nastala je 1946. godine, reformom Odeljenja za zaštitu naroda (OZN-a). Nakon 1966. godine, naziva se Služba državne bezbednosti (SDB) i pod tim imenom će i nestati u raspadu bivše Jugoslavije.

gradskog policajca da je spasi, kaže: “Ja sam stvarno bila u čudu, to je stvarno bio sudar civilizacija u to vreme.”

A s tatine strane su Ličani, oni su došli iz Like u više talasa, znači i ‘20-tih i ‘30-tih godina, odmah znači posle Prvog svetskog rata i tada se zemlja dodeljivala, znači pogotovo onima koji su učestvovali u Prvom svetskom ratu. I tu je postojao taj neki momenta zavetne zemlje, svi su se oni sećali da su oni sa Kosova pre stotine i stotine godina došli u Liku i da je ovo ustvari povratak tamo odakle su došli, da li je to neko crnogorsko, kosovsko krilo i tako dalje. Uglavnom ta mesta, uglavnom, Kosovo polje, okolina Lipljana, ima mnogo sela i mesta gde su Ličani, Hercegovci, Crnogorci.

Marijana Toma: Interesantno. A roditelji su studirali oboje u Prištini i tu su se upoznali?

Stefan Surlić: Ne. Ne, znači, moja majka je studirala, Beograd i Priština, a otac je studirao u Novom Sadu. Tako da su se oni opet ustvari još jednom opredelili da se vrate, i da žive, da žive u Prištini.

Marijana Toma: A šta je, jesi li možda nekada razgovarao sa svojim roditeljima, šta je kod njih, mislim, sad prosto, ja idem iz nekih drugih pozicija, šta je na njih uticalo da se vrate nakon studiranja u Beogradu i Novom Sadu, da se vrate dole u Prištinu?

Stefan Surlić: Mislim da je taj porodičan momenat bio ključan, jer su roditelji ovaj već bili dole, uveliko i znači i mislim da što se oca tiče da je on imao tada poslovne mogućnosti i za zaposlenje više, jer je on ustvari i počeo da radi, budući da je ‘46 godište, sada ne znam tačno faktografski da vam kažem, ali ‘60-tih godina, ali on je kao neko ko je završio srednju tehničku školu, počeo da radi u fabrici i kao stipendista fabrike otišao da studira mašinstvo. Tako da je on već na neki način i bio vezan i da se vrati, doduše kasnije je i menjao poslove i koliko znam, on je uvek bio opredeljen da živi na Kosovu.

Moja majka je doduše uvek bila protiv toga i uvek je ponavljala reči svog oca da iz tog grada i sa Kosova treba bežati hiljadu kilometara jer tamo nema normalnog života, da će tu uvek biti sukoba i ratova i to je ona tokom čitavog mog detinjstva, sećam se tih reči da je to njoj i otac rekao i da... Međutim i sama baka Austrijanka, na primer sa druge strane, kada je moja majka ptezala tu priču: “Ajmo u Beograd, ‘ajmo u Novi Sad, hajde tokom već ‘90-tih, jer ovde nema života”, upravo je moja baka rekla: “Ja sam se već jednom preselila i nemoj sad ove stare kosti” (...) “da me seliš iz Prištine.” Tako da...

Marijana Toma: A čega se još sećaš iz tog perioda, znači to kad kažeš ‘90-te, i taj, to što mama se podseća dedinih reči, je li bilo, ne znam, znam da je u jednom trenutku ‘95-e došla, da je jedan deo ljudi koji su izbegli iz Oluje² pa su došli, pa su došli na Kosovo, je li bilo nekakvog odjeka tih sukoba dole, čega se ti možda sećaš kao dete, iako si tad bio dosta mali?

Stefan Surlić: Sećam se. Bilo je velikog odjeka, a pogotovo stanovništvo koje je poticalo iz tih krajeva, uključujući i mog oca je imalo neke i rodbinske dalje kontakte sa svima njima, i tada nije bilo toliko razvijenih ni telefonskih konekcija usled rata, interneta, bilo čega tako da, sećam se nakon Oluje, ‘95-e da li je bilo pitanje ko je preživeo, ko je stigao do Srbije, i već su se brzo organizovali. Značajan broj

² Oluja je naziv operacije Hrvatske vojske i Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske koja je sprovedena u avgustu 1995. godine, sa ciljem uništenja Republike Srpske Krajine, pobunjene oblasti pod kontrolom hrvatskih Srba, i povratkom pod kontrolu vlasti Republike Hrvatske i prema navodima, proterivanja krajiških Srba iz Hrvatske. Kao rezultat ove operacije, između 200,000 i 250,000 Srba je napustilo svoje domove u Hrvatskoj.

porodica je došao na Kosovo, tokom '90, znači pete i šeste godine. Moj otac je čak i formirao neku organizaciju neformalnu, da se pomognu ti ljudi, da nađu zaposlenje, da ostanu tu normalno da žive.

Oni su bili smešteni u sportskoj hali i sećam se da sam išao sa njim i da je to bila jedna od najsablasnijih scena, gde čitave porodice stanuju na nekim najobičnijim dušecima, leže, potpuno bez ikakvih sredstava, pomoći finansijskih, data im je samo ta sportska hala, bližila se zima. Jedna neverovatna situacija i onda je bilo što pre da oni nekako nađu neki normalan smeštaj. A dugo su, neki su i godinama živeli tako ovaj po nekim barakama, improvizovanim prostorima.

Posle su, dosta njih je otišlo, bili su neki programi iseljavanja u Sjedinjene Američke Države i Australiju i ti ljudi se i dan-danas javljaju, zahvaljuju se mom ocu i to ovaj... Sećam se da je jedna žena prišla i mom ocu rekla, kao: "Izvinite, ja nemam za kruh, možete li meni da date nešto?" Bilo je da li 50 dinara, onaj Miloš Obrenović plavi, da li je to bila pedesetica ili neka tako da je tata izvadio, da je to bilo ipak onako kao novčanica i da se ona do, do, do neba zahvaljivala, to mi je. Sećam se sad kao dete tih nekih slika i scena, sad možda ovako zvuči banalno i da je tata u toj jednoj, toliko deprimirajućoj situaciji doneo flašu rakije i ne znam koliko kila kobasica i kad je ušao u onu salu i rekao: "Gde ste ljudi, kako ste?", kad su oni videli ono, odjednom su se svi okupili, svi da nazdrave, svi da iseku, imali su neki sir i te kobasice i najedanput se stvorila neka pozitivna atmosfera i oni su osećali da nisu toliko napušteni.

Ali postojao je jako veliki otpor Albanaca, sećam se da je to bio kod njih protumačen kao akt nove kolonizacije, da oni uvode neki jezik koji oni ne poznaju, pa odbijanje na primer prodavača da im prodaju na primer ako kažu "kruh" ili tako nešto, ovaj reč, jer ne razumeju šta to znači. I tako, eto, toga, toga se sećam. Ali brzo je deo tih porodica otišao, ili je uzeo nešto u Srbiji, ili u okolini Beograda, oni koji su se organizovali, ili u tim programima, većina njih je u Australiji, Americi danas.

Marijana Toma: A reci mi sad, ti si krenuo u školu, '86-e, '96-e je li tako?

Stefan Surlić: '96-e.

Marijana Toma: '96-e?

Stefan Surlić: Ustvari, ranije, '95. Ja sam sa šest godina krenuo u školu.

Marijana Toma: I ti si ustvari, kada počinje rat na Kosovu, koji razred si bio?

Stefan Surlić: Pa dobro, sukobi kad su već krenuli, intenzivirali su se '97-e. Ja se sećam tog mog straha da idemo van Prištine, bilo da je reč o izletu bilo da je reč o kući na selu koju smo imali, koja je u okolini Lipljana i uvek sam tatu pitao: "Jesu tu došli teroristi?", kao, je li sigurno. I tata onda: "Ne brini sine, ima i policije, i vojska čuvaju to, neće se desiti ništa." "Kako se neće desiti, vidiš da javljaju ovo, da javljaju ono?" Onda te priče ljudi koji su, pogotovo mladih rezervista koji su bili na Košare i uopšte uz granicu, u Drenici.

Onda je tata jednom zbog posla trebalo da ide do Peći, isto smo se brinuli do kasno u noć, zato što su ti putevi bili presečeni potpuno. OVK³ jedinice su presretali ljude, vadili ih iz auta, ubijali i sećam se jedna, nekoliko slučajeva tako da tata dolazi kući ili mama i kaže: "Znaš li koga su ubili, znaš li koga su presreli?" I tako, uglavnom, jedna onako... A čovek je čudno biće, prihvata nešto za normalno i prilagođava se vrlo brzo nenormalnim situacijama. Sada kada nekome to pričam kaže: "Kako niste

³ OVK je srpski naziv za Oslobodilačku vojsku Kosova.

odmah kad je neko, da ste čuli da je neko ubijen, spakovali se i to?” Ne, to je tada delovalo, to je to, živimo tu, i sada kada pratimo te neke stvari u svetu, pitamo se kako ti ljudi žive, ne znam u Siriji, u Palestini, ako je svaki dan neki bombaški napad, neka pucnjava, jednostavno najedanput čovek prihvati to kao neku normalnost života i ne odbija do poslednjeg onog najgoreg momenta da uopšte preduzme bilo kakav korak.

I do poslednjeg trenutka su moji roditelji bili ubeđeni da nema ništa od bombardovanja, da se niko neće ni u Evropi ni u Americi neće dosetiti da, da na takav način bombarduje jednu celu zemlju i da to prouzrokuje mnogo žrtava a da opet Miloševića je sam narod zbacio a ne NATO bombardovanje, mesecima kasnije. Dobro, ja sad uvodim jedan politički momenat, ali zaista sećam se tog momenta samog, 24. mart i ta noć, mi nismo imali nikakve rezerve u kući, nestala je struja, ubrzo nije bilo vode, čule su se detonacije. Onda, budući da moja majka govori dobro nekoliko stranih jezika, pogotovo *RTL* nemački i druge kanale, na nemačkom koje je pratila, tu se govorilo o tome da kreću iz Avijana avioni ali da NATO trupe iz Albanije i Makedonije kreću na Kosovo i uopšte nije bila isključena opcija kopnene ofanzive. I onda su moji roditelji mislili zaista da je to kraj, da njima treba samo nekoliko sati da iz okoline Kumanova, Tetova dođu do Prištine i da to krene opšti rat i da niko živu glavu ne izvučemo. Moj otac je govorio: “Da mi je neko u tom trenutku, te noći, pošto sam bio potpuno nepripremljen, ponudio i rekao, sve što imate od imovine, od vrednosti, bilo čega, dajte, mi vam sada vodimo decu na sigurno, stići će do Beograda, potpisao bih i rekao idite.” Jer je to zaista u jednom momentu ono erupcija panike i straha da samo najgore u narednim satima možete da očekujete.

Ali da se vratim ranije, ovaj ceo taj period ‘90-tih godina, kažem osećala se ta atmosfera, ali uvek je bilo tih nekih pozitivnih primera. Međutim, ja se ipak sećam masovnih protesta i već ‘97-’98 nismo bili najsigurniji da idemo iz škole sami do kuće, i uvek, da li nas je učiteljica okupljala, da li su se neki roditelji organizovali pa neko prati decu, pogotovo ako pešaka idu. I onda su se čak i sačekivale grupe dece, Srbi i Albanci jedni druge, tačno se znalo da idu iz škole i sad će neko tu da naiđe i onda je to bilo konstantno u nekom sačekivanju, u nekoj dečijoj tuči koja je, deluje bezazleno ali opet je govorilo o tome da se čitava politika reflektuje na sve članove društva, uključujući i decu.

Drugo što je jako bilo čudno i to sada može da zvuči toliko i ovaj i rasistički i šovinistički, ali dan-danas da pitate Srbe i Albance, oni će vam reći da poznaju po liku ko je Srbin, a ko je Albanac. I zaista se to dešavalo, ja se sećam mog druga koji je živio u jednom kraju koji je baš bio onako potpuno albanski, etnički, i koji me je molio da ga pratim, da idemo zajedno, prepoznaće ga da je Srbin. Po fizionomijama, ne znam kako i dan-danas ali Srbi i Albanci su jedni druge prepoznavali. Bez, bez reči. I to je onda bila ta situacija pred rat da vas je strah ako kao prepoznaće vas da ste, da ste Srbin. Ili da, sećam se mojih drugara koji idu i vide neke ljude koji su Albanci i hoće da im dobacuju, tačno su znali da, oni su Albanci, hajde da kao nešto dobacujemo, ali...

Marijana Toma: To ustvari, da to onda znači da je čitavo društvo, čak i oni najmlađi su u tom ne učestvovali, ne fizički, nego se oslikava na njih.

Stefan Surlić: Da, da.

Marijana Toma: A reci mi sad, ustvari, počeo si, rekao si kako je bilo sa roditeljima kad je počelo bombardovanje? Vi ste bili sve vreme u Prištini dok je trajalo bombardovanje, ili?

Stefan Surlić: Ne. Znači, već sutradan, moja majka, budući da je radila u Izvršnom veću je došla i rekla: “Saznala sam da vojska ide prema Mitrovici i da je taj put slobodan.” I dalje je bila ta opcija kopnene intervencije, i to je onda potaklo mog tatu, koji budući da je ‘46-o godište i da uopšte nije bio

vojni obveznik, on je takozvani ‘trećepezivac’⁴ kako se to zvalo, već u petoj deceniji, šestoj, života, ovaj da izađu iz, odnosno da mi izađemo ovaj bar do Kosovske Mitrovice i da napustimo Kosovo, jer je bilo ključno da ne ostanemo na Kosovu zbog toga što će nastupiti sveopšti rat, a majka budući da je radila u državnoj instituciji, ona je rekla: “Ja ću ostati, ipak govorim jezike.” Drugo, imala je moja majka i nadimke kao “Pravda”, budući da se bavila sektorom prava i kao Austrijanka po majci, kao “Nemica”, “Švabica”, šta već. Ona je smatrala da nju neće ugroziti ni komšije Albanci, sa strancima može da govori i na nemačkom i na francuskom, i na engleskom, tako da ona je rekla: “Ja ostajem da čuvam imovinu”, jer sve što imamo to je stan, to je ono što imamo u stanu i to je to.

Tako da smo mi samo sa najosnovnijim stvarima otišli sa Kosova, neki mali koferčići, torbe, čega se sećam, imao sam jedan mali geografski atlas, voleo sam tad mnogo da gledam atlas i voleo sam geografiju i uzeo sam samo taj atlas sa sobom, sestra još neke knjige i eto, ustvari sa tim stvarima smo mi ustvari napustili Kosovo i nismo se vratili do ono prve neke neformalne posete, ja mislim da je to bila 2004, peta godina.

Marijana Toma: A je li možeš da mi ispričaš sad nešto o tom vašem izlasku, kako je to izgledalo, pošto ja prosto, kad gledaš to iz perspektive deteta, kako to izgleda, taj put, ta vojska?

Stefan Surlić: To je bila jedna od najsablasnijih scena koju ja pamtim i dan-danas, moj otac govori: “Ostario sam pet godina prolazeći taj put od Prištine do Kosovske Mitrovice.” Zato što nije bilo, vojska je već prošla, nijedan automobil nije bio na tom putu, ni u oba pravca. Sela, i albanska i srpska, potpuno prazna, kapije potpuno otvorene, znači, da je postojala kamera neka da snimi, kao u onim najgorim filmovima kada se neki užas desi i gde nema žive duše.

Znači, ceo taj potez do Kosovske Mitrovice, apsolutno je bio sablasno prazan i budući da smo mi imali stari i polovan auto, tata je samo brinuo da, da se nešto ne desi, da ne stanemo u ovoj nedodžiji, on sa dvoje maloletne dece i to je bilo onako. Tek kad smo došli, znači onaj deo južne Mitrovice i fabrike, tata kaže: “Dobro je, stigli smo.” I onda je bilo lakše, od Mitrovice do Raške, i tamo smo se i zaustavili.

To je jedno malo mesto, Brvenik kod Raške, koje posle bombardovanja, mi smo izašli iz ruševina, ovaj jer tokom bombardovanja nije bilo sigurno da dalje putujemo, znači napustili smo Kosovo ali hajde da ostanemo tu negde da vidimo i tada je takođe, kao što svi vidimo, političke elite mislile da će bombardovanje trajati svega nekoliko dana, da to neće trajati toliko dugo. Hajde kao proći će bombardovanje, smiriće se, napustili smo Kosovo da vidimo možda će doći do ono, direktnih sukoba na kopnu, ako se ne dese, da se mi vratimo. Međutim, mi smo bili u Brveniku i u zoru, 6. aprila su pale bombe, odnosno rakete na Brvenički most, jedan običan most koji vodi dole do sela ali i do pruge, koji je vazdušnom linijom od tog motela bio na svega 20 metara, tako da smo mi u poluruševinama izašli iz tih soba, i to je negde bilo znači četiri, pola pet ujutro.

Toga se sećam, to je isto bila jedna trauma velika, jer su najednom počeli zidovi da se razdvajaju, u sred noći se budite, pada malter po vama. Sećam se da nas je otac zagrlio i posle on priča, kaže: “U tom momentu sam samo mislio na to da ako nešto padne i sruši se na nas, ja sam vas bar zaštitio i da eto bar nekako u ruševinama preživite.” Na sreću, razdvojio se znači samo zid na dve strane, prozori, vrata, štokovi, to je sve proletelo, znači neverovatnom brzinom i mi nismo imali ni ogrebotinu iz tog jednog užasa koji se desio i svega, ali za divno čudo. Znači, i posle smo gledali, mi smo učestvovali, to je bila ta kolektivna akcija, nikada veće solidarnosti među Srbima nego tokom bombardovanja, zato

⁴ Najstariji pripadnici rezervnog sastava vojske u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.

što su ljudi iz Raške, iz svih okolnih mesta došli da pomognu, da očiste i tako dalje. Svaka soba je imala iznad kreveta prozor, ovo je bila jedina soba gde je prozor bio sa strane u odnosu na krevete, tako da staklo i štok, kada je leteo, nije padao na krevet, nego sa strane na sto i to je nas spasilo.

Inače da smo bili u tom nekom, u silini te detonacije, direktno bi... Onda milion gelera koji su na sve strane, u toj sobi gde smo mi bili to su sve bili kamenčići, da nas je jedan pogodio mi bi smo bili na mestu mrtvi. To je zaista neka Božja volja da mi preživimo i da nekako iz ruševina izađemo, jer bile su srušene potpuno krov, stepenice razrušene, mi smo kao kroz neke katakombe prolazili da bi izašli iz tog motela, "Markov konak" se zvao. I sećam se...

Marijana Toma: Kog datuma je to bilo?

Stefan Surlić: 6. april. 6. april. Ima, mislim da je čak i došla jedna TV ekipa RTS⁵ da snimi, oni su snimali po celoj Srbiji, odnosno po SR Jugoslaviji tada gde su pale bombe i to je... Da, sećam se tih žena koje su radile u tom modelu, u motelu, gde su već plačući dolazile jer su one izdaleka videle da taj motel više ne stoji, da je to ruševina, a znaju da smo mi jedini gosti, sami u tom motelu. Oni su plačući i jecajući dolazile do ruševina i kada su videle mene i sestru, to je bio izliv emocija, mi smo se grlili satima, ovaj, eto, preživeli smo.

Marijana Toma: To je... A da, za to vreme je mama na Kosovu?

Stefan Surlić: Da. E sada, i to je bila, znači, to je bio šok za moje zato što su, naravno, samim tim oni su imali broj od motela, ali sa bombardovanjem su prestale bilo kakve komunikacije, motel je bio presečen a one su na televiziji videle vest, odnosno moja majka i baba koja je isto bila ostala videle kako je bombardovan Brvenik, u neposrednoj blizini motel, slika ruševine, kaže: "Još se ne zna da li ima žrtava." I, moji su već bili potpuno ovaj u šoku, i mislili su da se desilo ono najcrnje. Kaže moja mama, pored toga što u jednom momentu je osetila šok i tugu, baba je već bila van sebe, počela da plače, onesveščivala se, kaže: "Tako da sam ja pored te muke, imala problem i sa bakom." I u tom momentu ovaj nisu znale šta da rade ni kako da saznaju da li smo mi uopšte živi, da li nam se nešto desilo, da li smo samo povređeni.

Mi smo tek uveče došli do broja zato što, zahvaljujući nekim ljudima došli smo do Baljevca, mislim, tog mesta i jedan čovek nam je dao da pozovemo, dobili smo vezu, ja sam prvi koji sam se javio, sećam se tog glasa majke, gde ste, jeste živi, šta je, kako je, preživeli smo, sve u redu. I onda su one došle autobusom, i da nas vide da se uvere da je sa nama sve u redu, mislile su čak da nešto možda ćutimo da se možda tati nešto desilo i to i opet odlučuju da se vrate, kaže... Moj tata je isto mislio da se mi svi vratimo u Prištinu, jer kao, bombarduje se cela Srbija, svejedno da li ste u Prištini ili nekom drugom gradu, mada je na Prištinu najviše bombi i raketa palo i tada moja majka moli tatu da idemo za Crnu Goru, jer je tamo ipak manje. Mi smo tada već tamo imali stan, ovaj u Tivtu i da odemo tamo.

Međutim ono, ponavljam, što je bio razlog zašto mi nismo nastavljali dalje od Raške bio je em što smo mislili da ćemo se vratiti, em što u vreme bombardovanja, svaki most, svaki tunel, svaka pruga može biti meta i da vi jednostavno u saobraćaju stradate usled NATO bombi. I tata je bio jako skeptičan, upravo zbog broja mostova koje on zna po Crnoj Gori i plašio se da mi dok dođemo do Tivta da je to jedan veliki put, međutim ipak na kraju odlučujemo i stigli smo do Crne Gore.

⁵ Radio-televizija Srbija.

Marijana Toma: Kad ste otišli u Crnu Goru?

Stefan Surlić: Pa posle, znači šestog, to je bio negde 10-i, 11-i april. Posle četiri, pet dana na sreću, jer je taj most i jedan most do, jedan sporedni put gađan u toku čitavog NATO bombardovanja još tri puta. A sećam se da nas je vlasnik tog motela molio kao: “Slušajte, pun je magacin hrane i pića, ne morate ništa da plaćate, to ionako kao će propasti, prazan je motel, kakvi gosti, ostanite, tu je blizu Kosovo, Priština, šta god se desi, i tako dalje.” I onda moj tata kaže, jedino što je presudilo: “Ajde da ne bude da neću da poslušam ženu i majku, pa da se nešto desi pa da sam posle ja kriv.” Tako da, eto na sreću, mi smo otišli iz tog mesta koje je posle bombardovano još tri puta.

Marijana Toma: I to sad znači vi u aprilu odlazite u Tivtu i ti tamo sad, (nerazumljivo) to te nisam pitala, koliko ti sestra ima godina?

Stefan Surlić: '84-to godište.

Marijana Toma: Ona je starija od tebe?

Stefan Surlić: Da.

Marijana Toma: Vi tamo nastavljate školu, odnosno upisujete i kako to sad već ide? Vi se smeštate u vaš stan, ako možeš samo to da mi ispričaš?

Stefan Surlić: Da, da, doduše taj stan nije još bio skroz otplaćen tako da smo mi bili ustvari kao podstanari, sa gazdom neko kratko vreme, posle smo se preseljavali i tako dalje, na kraju ipak smo ovaj tu bili i ostali i odlučili smo da ostanemo. Moja majka je ovaj došla u Tivtu, posle bombardovanja, posle dolaska KFOR-a na Kosovo i povlačenja vojske.

Marijana Toma: A ona se vratila na Kosovo?

Stefan Surlić: Da, ona je ostala. Znači majka i baka su odlučile da se one vraćaju na Kosovo da čuvaju imovinu i nisu htele da napuste, tako da su ostale sve do kraja i do onog najgoreg perioda kada sa ulaskom KFOR-a dolazi ne samo veliki broj Albanaca, ne samo onih koji su živeli u Prištini, već i ljudi koji nikada nisu živeli u Prištini, koji počinju da pajserima obijaju sve žive srpske stanove, da ulaze, pljačkaju. I kaže majka da je za tih, koliko je ona ostala, mislim do jula, avgusta meseca doživela najstrašnije scene u smislu konstantnih jauka, pucnjave, krikova u sred noći, lupanja po vratima, ona se zatvorila potpuno, orman je stavila, pribila uz ulazna vrata, nije izlazila uopšte iz stana, ko u onim filmovima je vezala čaršafe sa, vezala za gelender od terase da bi mogla da izleti u slučaju nekog napada. I...

Ona je bila odlučna da ostane do kraja dole i moj tata je zvao i: “Pusti imovinu i sve pobogu, valjda ćemo nešto steći ponovo u životu, nije nam prvi put da krećemo od nule. Ti si pravnik, ja inženjer, pa ako ne nađemo neki posao šta sad, propao stan, šta sad, važno je da smo živi i zdravi, ako ostanu deca bez majke, to će biti najgore.” I pogotovo kad je poslednji put smo se mi čuli telefonom, ni ja, ni moj otac i moja sestra nismo mogli da prepoznamo glas moje majke, znači da ona je bila u tolikom jednom stresu i agoniji koju je preživljavala svu tu zatvorenost da je na kraju je bukvalno rekao: “Izlazi iz tog stana, što pre.” I ona je jednim od poslednjih autobusa srpskih koji su izašli iz Prištine, došla prvo do Raške, potom od Raške do Tivta.

Marijana Toma: I sve je tamo ostalo?

Stefan Surlić: Tamo je sve ostalo. Mi smo zvali neke prijatelje još, odnosno moja majka i naše porodične prijatelje, Albance, ako mogu da dođu da bar nešto sačuvaju. Ona je ponela albume slika, eto to da ostane kao uspomena, a sve ostalo, nije moglo ništa da se ponese, i tako, to je.

Eto zahvaljujući nekim dobrim ljudima Albancima, ostao je taj stan, ovaj neke stvari smo kasnije i dobili, neke nismo, ali jednostavno u ratnim uslovima razmišljate samo da preživite i da ste svi na okupu i apsolutno vas nije briga šta je ostalo od imovine i šta ste mogli da iskoristite.

Razmišljali smo, to je vrlo važna dimenzija, da se preselimo u Beograd i moja majka je imala mogućnost kao svi državni službenici da dobiju negde u drugom gradu u Srbiji mesto zaposlenja, međutim od toga su nas odgovarali svi ostali prijatelji koji su već bili i u Beogradu i u Novom Sadu i Nišu, pričajući da njihova deca uopšte ne mogu da se integrišu i uklope, zato što ih u odeljenima zovu 'Šiptarima', zato što ih gađaju, maltretiraju, šikaniraju, da su oni krivi za sve.

Na primer, prave se rođendanske žurke, "Svi ste pozvani, oni 'Šiptari' sa Kosova nisu pozvani", i tako dalje. I to baš onako u Beogradskim školama, nisu to neke male sredine, tako da... To me navelo na neko razmišljanje koje i dan-danas imam da smo mi kao narod koji voli teritorije ali ne volimo nas same i ljude i to je činjenica koja se potvrđuje i u Hrvatskoj, i u Bosni i na Kosovu. Govorimo o 'Svetoj zemlji', o tome da se treba do kraja boriti. A onda kada ti ljudi zbog takve politike ispaštaju i dođu do tih centara odakle se slala takva politika i kreirala takva politika, e onda su oni glavni krivci što se sve desilo, onda su oni tamo prodali, došli s puno para i okupirali su sve što je ovde moglo da se okupira, tako da smo u tom smislu zaista nacija koja je uvek vrednovala više teritoriju nego svoj sopstveni narod i zato nas na Balkanu mnogo manje ima u odnosu na narode koji su trpeli i da imaju manje teritorije, ali da sačuvaju svoj narod bez obzira na sve ostalo.

Marijana Toma: Vi ste onda ustvari... Hoću da se vratim na Tivtu pošto imamo još nekih desetak minuta pre pauze kada moramo zameniti karticu... Dakle, do kada vi ustvari živite u Tivtu?

Stefan Surlić: U Tivtu na kraju odlučujemo da živimo ustvari samo otac i ja, jer sestra ubrzo odlazi na studije, doduše ona jeste završila gimnaziju u Kotoru i onda odlazi na studije, tako da...

Marijana Toma: U Beograd?

Stefan Surlić: Da, u Beograd. Tako da smo silom prilika bili podeljeni kao porodica, majka i sestra su bile u Beogradu, majka je radila, sestra je studirala a ja sam ipak odlučio da ostanem, svidelo mi se na moru (ha-ha). I tako. Tivat je bio jedna mnogo dobra sredina za odrastanje, multietnička sredina gde su već ranije došli mnogi ljudi iz Hrvatske i iz Bosne. Zatim domicilno stanovništvo, i Hrvati i Crnogorci i Srbi iz Grblja, jedna vrlo mešovita sredina koja i ja ni u jednom momentu nisam imao ništa negativno da kažem niti sam doživeo bilo šta negativno. I drugo, politika tada vlasti Crne Gore je bila gostoprimljiva prema izbeglim, raseljenim licima, organizovana je pomoć i...

Marijana Toma: Ti si išao u gimnaziju u Tivtu ili?

Stefan Surlić: Da, u Tivtu.

Marijana Toma: I kako sad izgleda tvoj život, pretpostavljam, s obzirom da je velika razlika s obzirom kako izgleda Priština, kako izgleda Tivat, primorski grad, more?

Stefan Surlić: Pa ja mislim da ustvari su mesta u kojima sam odrastao, odnosno u kom sam rođen, proveo detinjstvo i potom mesto u kome sam eto nekako formiran u neku ličnost, doživeo

punoletstvo i uticala na to da ja upišem političke nauke, da bih sebi objasnio šta se sve to desilo i ko je to uticao da moj životni put bude baš takav. Sukob na Kosovu, a sa druge strane jedna vrlo da tako kažem nestabilna politička situacija usled refinisanja odnosa između Srbije i Crne Gore, referendumske kampanje, i ja ustvari do proglašenja nezavisnosti Crne Gore živim u Tivtu i tek znači 2007., upisujem Fakultet političkih nauka u Beogradu.

Jeste razlika, Priština kao veliki grad, ipak više od 150,000 stanovnika pre rata, Tivat jedan mali grad između 10,000 i 15,000, ali jedan grad koji je bio vrlo organizovan, koji mi je ponudio neke i vanškolske i školske aktivnosti, bavio sam se i sportom i raznim dodatnim aktivnostima, išao i u muzičku školu, radio i na radiju, zaista jedna sredina koja omogućava da, da, pogotovo u tom periodu odrastanja i formiranja živite jedan lep, miran život, da je sve blizu na pet minuta.

Ali opet taj osećaj pripadništva mnogo znači, ja to često govorim ljudima, pogotovo ako žele da odu negde i da žive u inostranstvu. Bez obzira što ovde u Beogradu toliko toga vas nervira i kao, kakvi su ljudi, kakve su institucije, gužve u gradu, svega toga ima i u velikim gradovima širom sveta, to je pod broj jedan, pod broj dva, taj jedan osećaj da vi negde pripadate, da niste sami, da su tu i prijatelji mojih roditelja, da su tu i prijatelji neki koji iz detinjstva i da je tu neka naša uža i šira porodica, da imate nekog.

Crna Gora je ipak bila mesto gde ja nisam imao nijednog od rođaka, kad je moj otac i uopšte moji roditelji nisu imali nikakve prijatelje, kolege sa posla, to je jedan potpuno novi svet. I lakše je meni bilo da se integrišem u taj svet u odnosu na mog oca koji jeste radio prvo kao inženjer u fabrici "Bokeljka", potom kao nastavnik u školi, gde je predavao od tehničkog obrazovanja, preko fizike i matematike, ali sve to budi u vama neki osećaj usamljenosti, jer nije to - to, ja i otac sami u jednoj zemlji gde nemate nikakav koren. I to u onom identitetskom smislu i u smislu neke jače integracije je vrlo teško, vi to tek kad odete negde i kada doživite shvatite koliko ste vi jedna ranjiva osoba i osoba koja ne može bez zajednice.

Marijana Toma: U tom periodu dok, ustvari ja bih možda sada stala, možda jedno kratko pitanje, dakle gimnazija, kako sad izgleda, dakle ti si ustvari došao u peti osnovne, to me zanima, kako je izgledao taj prelaz, da li si i ti nailazio na ovakve situacije kao što su...?

Stefan Surlić: Ne, ne.

Marijana Toma: Tamo? Ono što su prijatelji pričali da su deca doživljavala ovde [misli se na otpor prema izbeglicama koji postoji u Srbiji u tom periodu]?

Stefan Surlić: Ne, ni u jednom trenutku, na protiv, bili su još osetljiviji prema meni u smislu da je odmah uz mene bio i direktor i pedagog. Ja sam imao sreću što je taj prelaz, sad ne znam kakva je situacija u osnovnim školama u Srbiji, ali ranije je postojalo da od četvrtog se prave nova odeljenja, tako da svega njih po dvoje troje se znalo međusobno ali većina nas u odeljenju se nikada nije ni poznavala. I onda je bilo mnogo lakše da se uspostavi neki kontakt.

Drugo, bilo je dosta i dece na primer sezonskih radnika, ljudi koji su iz Srbije, dakle, ljudi koji žive, isto govore ekavicu i koji su bili po različitim odeljenjima, ja sam čak potpuno imao ono, bio sam potpuno prihvaćen. Čak sam u petom razredu mislim bio i predsednik učenika, odnosno odeljenja, da su me svi izabrali, ja tu vrstu znači tog nekog, znači neprihvatanja nisam doživeo u Crnoj Gori i to sa sigurnošću mogu da kažem da ko god je bio u Crnoj Gori da se lepo integrisao i da je bio prihvaćen.

Marijana Toma: Super. Je li možemo li sada da napravimo pauzu? Prošlo je 54 minuta.

Drugi Deo

Marijana Toma: Dobro, nastavljamo intervju. Dobro, i reci mi, počeo si da pričaš o tome zašto si se ustvari opredelio za političke nauke. Jesi imao možda još neki razlog i zašto Beograd, zašto ne na primer Podgorica?

Stefan Surlić: Da. Pa imao sam razlog, prvo interesovala me politika, a u tom smislu zaista istraživanje političkih procesa, video sam sebe kao politikologa. To se nije dopalo mnogo mojim roditeljima, mada oni su bili uvek za to da ja treba da izaberem i da šta god da izaberem, oni će me podržati i tu nije bilo mnogo dileme, sa moje strane. Nisu me primoravali da sad nešto drugo upisujem, ali za mog oca kao nekog ko dolazi iz tog sveta tehnike, neke političke nauke, šta je to, je li to fakultet, je li to viša škola, (ha-ha). Moja majka opet sa druge strane: "Sine upiši prava, eto ipak i ja sam pravnik i tvoj deda je bio pravnik i tako, ovaj, opet ako želiš da se baviš i politikom i političkim procesima, možeš i sa pravima."

Mada je mene na fakultetu interesovalo i novinarstvo i žurnalistika, ipak sam se odlučio da budem politikolog, računajući i ako se bavim novinarstvom, mogu i kao politikolog, međutim potpuno su me studije odvele na neku drugu stranu i zainteresovale su me neke druge teme i o novinarstvu više uopšte nisam razmišljao, već posle druge godine studija. Bio sam dobar, odličan student i već tokom studija se otvorila mogućnost da budem saradnik na predmetu koji sam mnogo voleo, to je Usporedna politika, savremeni politički sistemi, izučavanje svih političkih procesa, vertikalna, horizontalna organizacija vlasti, partijski i upravni sistemi, dosta jedan širok prostor za istraživanje i jednostavno, otvorila se mogućnost, profesori su mi dali tu mogućnost da prvo postanem saradnik, potom i asistent na fakultetu i to je neka moja priča.

Tokom studija takođe, dosta sam bio angažovan, po različitim seminarima, programima, dosta sam putovao, obišao celu Evropu, putovao sam i po regionu i to sam nastavio. Moram da priznam da više volim da odem negde u region i u neko manje mesto nego da mi sad neko ponudi... Jer ovaj region je sav u, bogat je raznolikošću u svakom smislu, kad pogledate i uporedite samo jezički, lingvistički, srpski, rumunski, albanski, grčki, to uopšte nema nikakve sličnosti, nikakvog dodira, na jednom malom Balkanskom poluostrvu. I čim neko ponudi neko putovanje, neki seminar u regionu, ja sam prvi da se prijavim. I...

A sve u želji da razumem, i ponavljam, da razumem šta se to dešava, da razumem političke procese, i da objasnim i sebi i da eto sada budem u mogućnosti da studentima pojasnim kako funkcionišu politički procesi, kako funkcionišu institucije, šta sve utiče na njih i volim svoj poziv i sam predmet jer je inovativan. Svaki izbori, svaka politička situacija, kriza donosi nešto novo za izučavanje u političkim naukama. I ne bih odlazio iz te sfere kojom se bavim ni danas.

Marijana Toma: A reci mi kako je izgledao taj tvoj dolazak, dobro ja pretpostavljam da si ti dolazio u Beograd i ranije, ali ti se sada faktički seliš, tvoj otac je ostao u Tivtu ili je došao?

Stefan Surlić: Da, da on je ostao još, do penzionisanja, njemu je ostalo još nekoliko godina i onda je on radio u školi, osnovnoj, mislim da je jedno vreme i u srednjoj školi, tako da je odlučio da tu završi svoju radnu karijeru. A ovo pitanje zašto sam baš odlučio da to bude Beograd, prvo zato što su majka i sestra već živeli u Beogradu, drugo ne znam kako, eto ja sam se formirao u Crnoj Gori, nikada nisam

pričao ijekavicom, znači, nekako, niti sam doživljavao Podgoricu ni Crnu Goru kao neko mesto gde ja sebe vidim u daljem usavršavanju, školovanju.

Beograd je bilo mesto i gde su mi sestra, majka, gde je šira i uža rodbina i nekako grad gde sam dolazio stvarno čitave zimske i letnje raspuste ja jesam provodio, provodio u Beogradu. Pogotovo sa majčine strane, budući da je deda stari Beograđanin, isto imam živopisnu porodicu i onda, trudim se i dan-danas da sve nekako stignem da ih obiđem, da porazgovaram i...

Marijana Toma: Kako je za tebe izgledao sad taj, pretpostavljam da je to za tebe bila neka vrsta šoka, mislim to je sada treći grad u kome ti živiš za tako malo godina, i to je sad Beograd, to je FPN⁶, jedan je od najprestižnijih fakulteta u gradu i ti sad stižeš sa tim *backgroundom*, Kosovo, Tivat, Crna Gora. Kako to izgleda za tebe u početku, za tvoje prijatelje, za ljude sa kojima si dolazio u dodir na fakultetu, za tebe samoga?

Stefan Surlić: Nekako, da li je to zbog mojih godina, da li interesovanja, nekako, ja sam tokom srednje škole išao u Petnicu i ipak Tivat, bez obzira na sve ono što nudi jeste provincija, i negde sa 17, 18 godina vi osećate kako vas ta sredina, bar ja sam osećao, guši. Jedva sam čekao da budem u nekom velikom gradu i da iskoristim sve ono što nudi Beograd pogotovo što mislim da je ta integracija išla brzo. Jer fakultet je za sve, pa čak i one koji su do tada živeli u Beogradu, nešto sasvim novo, jedno sasvim novo iskustvo.

Susrećete se sa ljudima iz cele zemlje, počinjete nešto novo, niko isto nema iskustva u tome. Tako da je ta vrsta promene na mene mnogo pozitivno uticala i ja sam želeo i osećao potrebu za takvom vrstom promene, tako da nisam, nisam imao tu vrstu šoka, već sam se radovao upisu na fakultet koji sam želeo. Moji su bili bojažljivi, kao ipak, dolaziš iz provincije, ta gimnazija, da li ćeš ti moći da se meriš sa tim studentima, da li ćeš proći prijemni. Tata je moj bio da gleda listu (ha-ha) i: "Počeo sam od poslednjeg mesta, pa na gore." Kaže: "Kad sam video da si ti među prvima, ja sam bio u šoku." Ovaj, rekoh: "Tata, dobro, šta si ti očekivao, zaista?"

Ne, ali to je u svesti mojih roditelja bilo čim da kao deca koja su završila u Beogradu, da ne mogu da se mere ona deca iz unutrašnjosti sa njima, mislim da je to jedna velika zabluda i varka i da je to neka poruka, pogotovo oni koji imaju porodice i decu u Beogradu. Jer Beograd koliko god da nudi više sadržaja, on vremenski i teritorijalno ograničava ljude da postignu sve to, pa i mlade ljude, često ih nekako odvuku neke ovaj, da imaju neka interesovanja koja im zaokupe pažnju.

Ponavljam, mala sredina kao Tivat je meni omogućavala da ja u jednom danu mogu da stignem posle škole i da idem u muzičku školu, i da idem na trening, fudbal i da učestvujem u raznim nekim seminarima nevladinih organizacija koji su tad bili vrlo aktuelni, i da se vidim sa društvom i da prošetamo i da vikendom izađemo, zato što ta mala sredina vam daje mogućnost da vam je sve na pet minuta, da se organizujete, da vreme nekako sporije protiče.

Vi ovde, ja sad vidim po mojim prijateljima koji već imaju decu, samo dok odu do jednog mesta, bilo da je to sport da li je to neka dodatna aktivnost, to je već pola dana odvojeno posle škole. Tako da, ja sam osećao prednost u odnosu na mnoge, kada sam došao u Beograd, ne što sam ja nešto posebno nego zato što sam imao neke dobre preduslove pre studija.

⁶ Skraćenica za Fakultet političkih nauka.

I Fakultet političkih nauka je zaista posebno mesto, mladih ljudi koji imaju svoje stavove, koji ukrštaju svoje argumente, same osnovne studije, to je bila druga generacija Bolonje⁷, tako da su se i profesori uhodavali, i jedno posebno iskustvo, od prve godine kada smo se upoznavali sa antičkim političkim teorijama, do savremenih političkih teorija, daje jedno obuhvatno znanje, pored politikologije studije su bile tako osmišljene da pružaju jedno opšte kulturno obrazovanje, jednu širinu da vi i kroz predmete imate, sagledavate i ekonomske probleme i pravne, pitanja pravne prirode, sve po malo što vam je potrebno da biste sagledali čitav politički proces.

Marijana Toma: Reci mi, sad, spomenuo si da ste se prvi put vratili na Kosovo u neku posetu 2004. godine, je li tako?

Stefan Surlić: Jao da, ja sad ne mogu tačno da se setim, sad vrtim film, ne verujem da je bila 2004. godina, jer je tad bio 'Martovski pogrom'⁸. Mislim da je bila onda 2005., ili ranije 2003. Mislim da 2004. sigurno nije bila. Ali znam da je bilo pre studija i odlaska na studije, još sam bio srednjoškolac.

Marijana Toma: Kako to izgleda? Mislim šta je bio motiv? (nerazumljivo)

Stefan Surlić: (nerazumljivo) To je bilo sasvim slučajno. Išli smo sa našim prijateljima i kumovima, i moja baka je odlučila da se vrati i da živi na Kosovu. I mi smo kao što sam rekao imao kuću, to je jedno selo pored Lipljana, gde smo mi išli za vikend, to je moj otac kupio '80-tih godina tu kuću i tamo, ovaj je baka odlučila da živi. Ona se nije osećala prijatno u Beogradu, nije želela da živi, da bilo kome bude na teretu, iako nije bila teret ali je jednostavno želela da ima neki svoj mir i onda smo otišli tamo.

I bilo je zaista šokantno, jer gde god, bili smo u Lipljanu da baka ode da se... Do pošte, do banke, da, i čim progovorite srpski, odjednom to je bio tajac, svi bi se okrenuli, svi bi vas pogledali jer taj post-konfliktni period, zaista Srbi koji su ostali živeli su u apsolutnom getou. Nisu izlazili iz sela, nisu izlazili iz mesta i posle rata čuti srpski jezik u nekoj urbanoj sredini na Kosovu osim u Kosovskoj Mitrovici je bilo pravo čudo i bile su potrebne i pratnje, KFOR, policija, da vas prati, da vam obezbedi sigurnost. U tom trenutku, u tom selu pored zadruga bilo je improvizovana ambulanta i gledam kola hitne pomoći koja su izrešetana. I sad, ta medicinska sestra koja je došla valjda da da injekciju komšiji, priča, kaže: "Evo sad su pucali na nas." To je ona toliko jednom lezernošću rekla, kao: "Evo, sad kad smo ulazili u selo." I stvarno onaj auto izrešetan. I kaže: "Stalno, na svaki treći-četvrti dan, oni tako-ovaj."

I ja se sećam da sam toliki strah osetio u tom momentu kad je ona to rekla i ovaj ja kažem: "Pa mi sad treba da izađemo iz tog sela", mislim. Da li će neka budala sad tu da čeka jer zna da bilo koja kola koja uđu ili izađu će pucati u nas. Začudo, moj otac nije osećao neki strah i čak smo opet išli za Crnu Goru, vraćali smo se i to sve preko Peći, Prokletija i tako dalje. I stajali smo i na pumpi i nismo kažem imali

⁷ Potpisivanjem Bolonjske deklaracije 1999. godine otpočeo je Bolonjski proces koji ima za cilj kreiranje jedinstvenog evropskog sistema univerzitetske nastave i istraživanja do 2010. godine, uz istovremeno priznavanje i zadržavanje raznolikosti nacionalnih specifičnosti (kultura, jezik, tradicija, itd) u cilju stvaranja fleksibilnijeg i efikasnijeg sistema visokog obrazovanja Evrope, koji bi bio kompetitivan i na globalnom svetskom tržištu znanja. Do danas, Bolonjsku deklaraciju potpisalo je preko 40 zemalja Evrope, među kojima je i Srbija.

⁸ Termin koji se koristi u Srbiji za 'Martovske nemire', koji su izbili u martu 2004. godine, kada je nakon davljenja nekoliko albanskih dečaka iz sela Čabra albanska zajednica optužila Srbe iz sela Zupče za početak napad na srpsko stanovništvo na Kosovu i tom prilikom je poginulo i ubijeno oko 20tak osoba, i Albanaca i Srba, i uništen ogroman deo srpskih crkava i manastira, kao i privatne imovine Srba koji su ostali da žive na Kosovu.

nikakvu neprijatnu situaciju osim te jedne, ovaj tog jednog šoka koji su ljudi iskazivala kada čuju da vi govorite srpski i da ste Srbin.

I, ali ja se sećam kad sam došao u Tivtu, zbog te količine straha i svega toga, ovaj da, jedno, nekoliko dana niti sam imao želju da komuniciram, osećao sam se jako loše, ovaj čak mislim da se nešto i zdravstveno ono odrazilo na mene da li neka temperatura ili nešto. Jer tada već nisam bio dete kao '90-tih godina pa da neke stvari ne razumem, nego sam sada zaista kao srednjoškolac shvatao šta se to dešava na Kosovu, gledao kako ljudi žive zaista u neljudskim uslovima, u getou, da ne mogu da odu po namirnice da kupe, i gledao kako eto neko puca na kola, ambulatna kola sa ovolikim krstom pozadi, bela kola, znači. Eto to je bio jedan takav stepen mržnje u tom posleratnom periodu i to me...

Posle sam naravno češće odlazio, što je situacija dobijala na nekoj svojoj normalnosti, da opet Srbi mogu i normalno da se kreću i bio je program Inicijative mladih za ljudska prava, taj *mobility* program i to je ustvari prvi program gde sam ja išao kao student i gde smo bili baš u Prištini.

Marijana Toma: Ti si učestvovao u tom programu razmene?

Stefan Surlić: Da, upravo.

Marijana Toma: Koje godine?

Stefan Surlić: Jao, ja mislim da je to bila negde 2008, deveta.

Marijana Toma: Kako je to izgledalo za tebe, s obzirom da si iz Prištine?

Stefan Surlić: Vrlo emotivno, jer tada sam prvi put išao i do svoje zgrade i do dvorišta gde sam odrastao. Sećam se samo da mi je sve odjednom bilo minijaturno, zato što sam ja zapamtio jednu sliku iz detinjstva i sada naglo, znači, u jednom dugom vremenskom periodu uopšte nisam bio u tom kraju i sada vi dolazite kao odrastao čovek i student, a imate one slike iz oka deteta od devet, deset godina. I onda najedanput te zgrade su bile manje mnogo, ti trotoari, ulice i sve, ali vrlo, vrlo emotivno i to me je bolelo.

Jer kažem, taj grad je ipak imao negde oko 40,000 Srba, sada tu živi negde stotinjak, koji uglavnom rade u kosovskim institucijama i koji uglavnom i nemaju mnogo veze sa Kosovom, znači, ja mislim da preko 50-60 posto su i iz Srbije pa čak i ne potiču sa Kosova. Promenjene su za jedno kratko vreme, prvo promenjena je struktura stanovništva, 40,000 tu ljudi, naših prijatelja, komšija, mojih drugara iz škole tu ne živi, a tačno znam gde su živeli u kom ulazu, koja kuća, koje dvorište i sve ostalo, to je jedan svet koji sad ne postoji.

I drugo, promenjeni su nazivi ulica, nijedna ulica više nije kao pre. Ovde sada više nema nijednog svedočanstva da smo mi nekada živeli tu. To mi je bilo jako poražavajuće, a bio sam dete. Ja sam ipak stekao neki novi život a razmišljam kako je mojim roditeljima ili njihovoj generaciji, koji su ostavili život u Prištini, koji su morali da posle rata počnu od nule, a da opet se suoče sa tim da su živeli u nekom gradu koji je njih potpuno izbrisao ovaj. Ja se često šalim i kažem: "Bio sam u gradu koga više nema, onom istom u kome sam rođen, ima u njemu ljudi i sa njima tema, ali nema doma ka kome da pođem." Mislim u stihu ali zaista grad, koji je moj po rođenju, ali više nije moj jer ja ne prepoznajem one slike koje su sad samo deo mojih uspomena i sećanja. Nema nijednog realnog dokaza da sam ja ikad tu živio, da sam tu postojao sa svojom porodicom.

Marijana Toma: Jesi tada prvi put došao u dodir sa nekim mladim ljudima, tvojim vršnjacima, mladim Albancima sa Kosova, na tom programu?

Stefan Surlić: Jesam, jesam, to je prvi put.

Marijana Toma: Kako je to izgledalo?

Stefan Surlić: Ja nisam imao nikakvu vrstu odbojnosti niti sam to bilo šta poneo od kuće. Znači, i nakon ratnih dešavanja, moji roditelji su ponavljali: “Ima i dobrih i loših ljudi, vidiš da su i nama su ljudi pomogli i nakon rata, sačuvali nam neke stvari, imovinu, koji su nama bili vredni i sve ostalo.” Znači to su isključivo radili iz prijateljskih, komšijskih ili jednostavno razloga ljudskosti i humanosti.

Nisam imao nikakvu odbojnost, naprotiv želeo sam sa njima da razgovaram, pogotovo oni, a retki su oni zaista koji su rođeni u Prištini i odrastali, jer većina danas mladih je došlo tek nakon rata i potiču ili iz Đakovice, Peći ili iz nekog sela su njihovi roditelji došli, tako da su se i oni upoznavali sa Prištinom tek kasnije, moja generacija. Ali ima i onih retkih ovaj koji su zaista rođeni u Prištini i bilo je lepo da, kako da kažem, jesam ja bio sa njima bliži u odnosu na ostatak grupe, jer smo se prisećali nekih stvari iz detinjstva, znači te neke poslastičarnice koje su se zvale “Bosna”. Sva deca su volela da idu u te poslastičarnice i koje smo sladolede voleli, koje kolače, zatim te prodavnice igraćaka u tada tržnom centru “Boro i Ramiz”, ovaj i okolini, po centru, parkovi gde smo se igrali, Grmija, čuveno mesto kao na primer u Beogradu Košutnjak, sa toboganima.

U prepričavanju tih nekih slika iz detinjstva, naravno da smo se ovaj brzo, brzo zbližili, ali ima taj momenat koji je meni interesantan, dok smo mi pričali tako na engleskom, prilazi jedan čovek, međutim ja sam i sa mojom grupom pričao i na srpskom i prilazi jedan čovek i pita me onako skoro ljutito: “Odakle si ti?” I kao, reko: “Iz Beograda, iz Srbije, ovaj jer trenutno živim tu.” I kaže: “Da, a potičeš?” Kažem: “Da, rođen sam ovde u Prištini, i tako dalje.” I pita onda ovog na albanskom: “A ti, odakle si?” Kaže: “Pa i ja sam iz Prištine” i sad njemu objašnjava. Kaže: “Vidite, vi ste ovde rođeni, dva mlada čoveka, koja potičete sa ove zemlje, iz ovog grada, a kaže pričate na tako stranom i dalekom engleskom jeziku.”

Mislim, ja o tome nisam razmišljao, ali u tom momentu kada je on to rekao, kažem, shvatam svu suštinu znači, ovde stotinama godinama živimo jedni pored drugih, Srbi i Albanci, a stvarno pričamo na tom dalekom engleskom jeziku. I to je ustvari poraz nas, kao nekih Balkanaca, koji, umesto da prestanemo da tvrdimo ko ima istorijsko pravo na ovu zemlju treba samo da se okrenemo i kažemo, čekajte, imamo svi pravo na ovu zemlju koji smo se tu zatekli, koji smo se rodili i ne smemo nikada da potiremo pravo onog drugog.

Marijana Toma: Jesi nekad nakon tog puta išao ponovo u Prištinu, isto preko nekih seminara ili si išao sam?

Stefan Surlić: Da, išao sam, nastavili smo taj program. Posle sam ja, vodim već svake godine deset studenata u Prištinu i Gračanicu.

Marijana Toma: Sa fakulteta?

Stefan Surlić: Sa fakulteta. I najčešće ljude koji uopšte nikada nisu bili, niti su rođeni na Kosovu, da bi sagledali znači čitav ovaj proces i briselskih pregovora između Beograda i Prištine. Ja sam se kasnije bavio znači Kosovom, pisao nekoliko radova o trenutnoj političkoj situaciji, poziciji Srba. Bavim se tom temom i interesuje me, i osećam da i kao politikolog imam mnogo više razumevanja i za stavove Srba i

za stavove Albanaca nego neko ko sa strane, i to sam i dobio kao komentar od mnogih koji su dole, kao: "Al' ti nas razumeš što mi govorimo, mi i kad čitamo što ti pišeš, to je poenta." Jer zaista neko sa strane, koliko god da je blizak iz Beograda ili neko iz Tirane da dođe tamo, ne razume kontekst ako nije živeo dole i ne shvata mentalitet tih ljudi, šta je ustvari politički problem, šta je pozadina svega onoga što se danas dešava, dešava na Kosovu.

I trudim se da tu priliku iskoristim, budući da znam prostor, budući da znam ljude, ovaj da i u tom nekom naučnom smislu dam svoj doprinos i omogućim da i drugi mladi ljudi iz Srbije koji često govore o Kosovu, slušaju o Kosovu, stvarno vide šta se danas to dešava, da se trude da razumeju. A oni koji su nešto propatili, ja mnogo manje u odnosu na mnoge druge, ali ono što je zajednički imenitelj svih koji su nešto loše doživeli u ratu jeste da oni imaju mnogo više razumevanja i mnogo više saosećanja nego oni koji su samo profitirali od rata.

I često čak i nailazim na tu neku vrstu osude: "Kako ti možeš, kao neko ko je sve to doživeo, ko je imao stradanja u nekoj široj porodici da vodiš sad studente i upoznaješ ih sa albanskim i srpskim predstavnicima?" Ja kažem, ja u želji da njima pružim neke odgovore i sebi dajem odgovore na neka pitanja. I trudim se da razumem šta mi se desilo da su one godine i detinjstva i odrastanja pojeli neki skakavci. Ovaj, a vi koji živite u nekim svojim mantrama i ne trudite se ništa da razumete a niste ništa ni doživeli tokom tih '90-tih, nemate pravo da bilo koga ko je nešto doživeo, na bilo koji način žigošete, jer problem suštinski na Kosovu je taj pojam 'naše vreme'.

Mi živimo u jednom cikličnom vremenu na Kosovu, gde i kada su i Srbi i Albanci bili na vlasti u različitim istorijskim periodima, uvek je postojalo 'naše vreme'. Meni otac priča, ovaj, kad smo mi bili deca, pogotovo moja sestra, taj period do '90-te, bilo je masovno iseljavanje Srba sa Kosova i onda sam ja često pitao tatu: "Šta je razlog, zašto su odlazili?" Prvo u ruralnim područjima stalni napadi na Srbe, primeri silovanja, ubijanja stoke, paljenja, i svega ostalog, ali u gradu, ja kažem: "Šta se dešavalo?" Pa kaže: "Sine, evo desi se, ja i tvoja sestra odemo u poslastičarnicu, ja konobara zovem na srpskom, a on čuje da ja zovem na srpskom i neće da me usluži. I tako ti i ja sedimo, ti plačeš, stojimo pola sata tu kao, a on namerno ne želi da dođe." A zašto? To je njihovo vreme, oni su sad na vlasti i Srbi su nepoželjni.

Tokom '90-tih se obrnulo to, pa su se onda Srbi koji su doživljavali to opet izivljavali, čak se i ja kao dete sećam da pred nama, zaustavi nas policija a ispred nas su kola u kojima su Albanci i onda ih oni kao nešto pretresaju, pa ih šalju da kupuju u prodavnici boks cigara, da im kupe užinu i tako dalje. I sećam se i tog komentara mog oca, kaže: "Evo zbog ovakvih malih stvari deco gledajte, jednom ćemo mnogo da ispaštamo."

Znači, mora da prestane to ciklično 'naše vreme', mora da dođe vreme da ćemo svi da živimo normalno, a opet nažalost i sada, na Kosovu mi deluje kao da nisu izvučene pouke, kao da postoje to njihovo sada vreme Albanaca a eto Srbi treba da se primire i da ne traže ništa, dok ne dođe njihovo vreme i tako ukруг, stotinama godina.

Marijana Toma: A reci mi, to je jako zanimljivo, sad ovo što si rekao u jednom trenutku, da te pitaju kako neko kao ti, ko je između ostalog i propatio, pa sada upravo to, vodiš, kod kojih grupa si nailazio na te komentare, ovde u Beogradu, kod svojih kolega ili?

Stefan Surlić: Da, uglavnom u Beogradu, i od kolega i od prijatelja, nekad i u šali, nekada ozbiljno neke kritike, kao: "Šta je razlog?" Ja sam uvek odgovarao da je to isključivo profesionalno

politikološki, da je kao što je razlika između onog, čuvena ona šala, razlika između kriminalca i kriminologa je tako i razlika između političara i politikologa.

Politikolog treba da potpuno neutralno posmatra određene političke procese i ja često studentima kažem: “Zamislite da nemate veze sa Srbijom, Srbima, identitetom duhovnim koje nosi Kosovo sa sobom i sve ostalo. Kao da ste došli potpuno iz neke strane zemlje, došli na Kosovo i treba da napišete izveštaj šta se to dešavalo. Čujete srpsku stranu priče, albansku stranu, šta je to bilo u prošlosti, šta je sada problem i šta je rešenje. Vi ste politikolozi, ovo je vaš zadatak, poslati ste kao istraživači.”

I svi se vrate oduševljeni, puni utisaka i za jedno kratko vreme od tri-četiri dana nauče mnogo i kažu koja je razlika između onoga što mi imamo u medijima i šta imamo kao stvarnost, ne u tome da mediji prenose neistine, ne, nego da je situacija i čitav kontekst mnogo kompleksniji nego što se nama čini. Dobije to na ljudskoj dimenziji, sve to, ovaj što mi sada u nekim floskulama pominjemo.

Marijana Toma: A reci mi, to je strašno interesantno, pričali smo malo i o tome, s obzirom da si sa FPN, a s obzirom na profil studenata dakle koji je... Da sve češće čujemo da fakultetom dominiraju ljudi sa izrazito desno orijentisanim stavovima, da li tvoj način rada nailazi na otpor kod njih ili?

Stefan Surlić: Ne, ja imam sreću da predajem samo političke sisteme i bavimo se uglavnom političkim sistemima Francuske, Nemačke, Velike Britanije, SAD-a. Moje polje interesovanja jesu balkanski sistemi i pogotovo srpsko-albanski odnosi i pitanje Kosova, tako da se ja trudim da u nekim seminarima i dodatnim edukacijama učestvujem i u tome, jer smatram da oni ipak treba da znaju i o ključnim demokratijama itekako dosta i to jeste jedan od težih ispita na FPN-u. Ali opet kao politikolozi bi trebalo da budu stručnjaci i za Balkan i za ono što je ključan politički problem naše zemlje i dalje, a to je Kosovo, koliko god mi to odbijali, prihvatali, suštinski naš ključan politički problem koji utiče na to koje su nam granice, kolika nam je populacija, s kojim infrastrukturnim kapacitetima raspolažemo, kakvi su međuetnički odnosi, sve su to neka na koja treba da damo odgovor a ne možemo da damo odgovor dok imamo nerešeno pitanje Kosova. To jeste ključan politički problem.

Tako da u tom kontekstu, što se tiče tih studenata, ja njih razumem, jer sećam se da ja kada sam upisivao fakultet, bio sam mnogo nacionalno izraženiji, da tako kažem, nego danas. Zato što, valjda je vreme, kroz obrazovanje, kroz sagledavanje svih aspekata, meni oduzelo mogućnost da ja imam, da sam ja gospodar apsolutne istine. Ja sam svestan da šta god da tvrdim na osnovu svega onoga što sam do sada pročitao, pročitao, istražio, nikada ne mogu sa sigurnošću da bilo šta tvrdim, i kada vidim ljude koji iznose svoje stavove bez ikakve dileme potpuno sigurno, ja znam da su to gospodari apsolutne istine, i da sa njima nema argumentovane rasprave. I to je tačka.

Izbegavam, volim da pričam sa ljudima, kojima je argument otvoren, u tom smislu da se bruši poput nekog dijamanta, znači ja želim da se susrećem sa ljudima koji ne misle kao ja ali da imaju prostor za dijalog i za raspravu, jer na taj način ja se uveravam u čvrstinu mog argumenta ili odbacujem, što je isto vrlo čest slučaj, moj argument, usled snage nekog jačeg argumenta.

Kažem, imao sam taj naboj zato što moj nacionalni identitet nije bio toliko istican u porodici, tipa “mi smo Srbi, Srbija, srpstvo” i tako dalje. To se podrazumevalo kao normalno, nije bilo ni te, ni tog nekog anacionalnog momenta, pa nešto protiv, ali jednostavno to je neka činjenica, rodili smo se, govorimo srpskim jezikom, Srbi smo, i tu, u tom smislu identitetskom nema nikakvih dodatnih dimenzija.

Međutim, referedumska kampanja u Crnoj Gori je na mene uticala da se probudi taj nacionalni identitet. Zato što su političari često u Crnoj Gori koristili termin ne Srbija nego Srbi: “Srbi su nas okupirali 1918-te, Srbi su krivi, oni nas koče, Srbi su genocidan narod, Srbi ovo, Srbi ono.” Kao da nas je neko prozvao. Čitao sam one knjige o Jevrejima tokom Drugog svetskog rata, mislim, nije za poređenje, ali u tom momentu buđenja identiteta, kao niste ni svesni da ste Jevreji, ali neko kaže da ste krivi jer ste Jevrejin.

E u ovom slučaju sam ja kao neko ko je maloletna osoba, čuo da su Srbi, znači to više nije neka vlast srpska, ili trenutno aktuelna vlast u Srbiji ili čak Srbija kao pojam, ne, znači Srbi kao kolektivitet i vi onda ne možete da pobegnute jer ste vi prozvani. Na koji način odgovoriti? I ja onda kažem, čekajte da li onda neko mene u političkom smislu doživljava kao okupatora koji živi u Crnoj Gori? Ja sam sebe to zapitao kao srednjoškolac.

Naravno, nije bilo tih, bilo kakve vrste, znači tih navodnih situacija da bi sad mene neko prozivao, na protiv, ali opet ja sam osećao da sam toj zajednici koja me je na lep način primila vratio time što sam bio uzoran učenik, što sam učestvovao u mnogim aktivnostima koji su afirmisali mlade ljude, osnovao omladinski klub u Tivtu, promovisao sve živo, organizovao Dane frankofonije, znači ja sam na neki način svojim skromnim i malim učešćem dao doprinos toj zajednici a sada taj zajednica u tom političkom smislu mene proziva i kaže: “E, vi Srbi, vi ste neprijatelji.”

Tako da ja, kad sam upisao fakultet, ja jesam imao jedan naboj, pobogu svi su protiv Srba, šta je ovo, mi moramo da se organizujemo, ali vremenom ovaj sam shvatao da mnogi koji, ovaj naravno, da i oni koji bez povoda napadaju uopšte taj kolektivitet Srbi, ali i oni koji se kriju iza te identitetske osnove nacionalne zapravo su dva lica iste kabanice. I da je ta zloupotreba kod nas uzela maha a da, ja se jednoga pribojavam, znači stasavaju generacije koje su rođene ‘96, sedme, osme, to su sada znači punoletna lica pa čak ‘99, znači koji će uskoro biti, koji ne pamte rat, koji ne pamte stradanja, koji čak i taj tranzicioni period i period konsolidacije demokratije u Srbiji ne pamte.

Mi bez obzira na sve prigovore ovom poretku moramo da priznamo da u istorijskoj dimenziji, mi živimo u poretku koji je najslabodniji, koji je ipak u svemu u izobilju, znači. I najbliži smo modernom svetu ikada u istoriji znači naše države i svega ostalog u tehnološkom smislu onom, ono što se sada pojavljuje i u Evropi i u Americi je za par meseci a možda i manje, ovaj kod nas.

U svakom smislu, gledano u literaturi, ono što čitaju studenti i naučnici i istraživači širom evropskih univerziteta, ja imam isti pristup istraživačkim bazama kao i oni. Ono što je izašlo tamo, ja takođe istog dana imam na svom laptopu. U tom smislu, znači, ne govorim u modernizacijskom da smo se mi možda razvili, da je infrastrukturno možemo da pariramo nekoj evropskoj zemlji, ali ipak smo blizu tom modernom svetu i živimo u mirnodopskim uslovima, gde, a to je idealan prostor za buđenje nekog radikalizma.

Kao što je i raspad Jugoslavije nastao iz jednog besa potpunog, znači kraj ‘80-tih i početak ‘90-tih, da pitate te ljude kako su živeli, niko neće reći da je loše živio, u bar onom materijalnom smislu. Možda identitetski nije se osećao ostvarenim kao Srbin, kao Hrvat, kao Bošnjak i tako dalje, ali suštinski ta neka dimenzija blagostanja je postojala. E ali je onda neko smislio da kaže: “E živjećemo još bolje ako ne budemo živeli sa ovim drugima” i tako je iz neke bezazlene situacije nastalo krvoproliće.

Ja se samo pribojavam da neke ekstremne ideje ne zagospodare ne samo kod nas nego uopšte diljem Balkana nakon ipak jednog perioda od skoro dve decenije mira i da će neko da se seti da kaže: “E mi još nismo završili sve.” Nismo završili posao a naći će uhlebljenje u generacijama koje ne pamte rat. I

to je nešto što ja često ponavljam i u Prištini, kažem: “Rešimo danas nerešena pitanja, jer ove generacije nemaju taj potencijal sukoba jer su svesni šta sukob donosi.” Ali za nekoliko desetina godina, odrastaće u Srbiji nove generacije koje će reći: “Neko nam je oteo Kosovo ‘99-e, bombardovao nas, stradali smo zbog toga. Zbog koga? Zbog onih tamo? Dajte da se svetimo.” Zašto? Zato što ne pamte rat, ne pamte stradanja, a problem nije rešen. Znači, kažem, u interesu je svih strana da popuste i da dođe do kompromisa, jer ako ostanu nerešena pitanja, ona su uvek element za neki novi sukob.

Marijana Toma: Ti si danas asistent na fakultetu, što je vrlo, to je ogroman uspeh (nerazumljivo)

Stefan Surlić: Hvala.

Marijana Toma: To jeste ogroman uspeh, s obzirom na broj studenata koji FPN ima, s obzirom na to da uslovno rečeno ne pripadaš grupi koja dolazi iz te beogradske elite, odnosno srpske političke elite, je li ti to vidiš kao neki veliki uspeh, odnosno koji su tvoji planovi za neki sledeći korak?

Stefan Surlić: Da, apsolutno vidim kao uspeh i pogotovo uspeh kao što ste rekli, došao sam iz provincije, imao sam mogućnost da se izmerim sa drugim kolegama i koleginicama iz generacije i tako dalje, meni je omogućeno to apsolutno na osnovu mojih rezultata i tokom studija i nekog možda naučno-istraživačkog potencijala koji su profesori prepoznali, ali da ne bude kao neka floskula, da osećam i odgovornost, stvarno osećam jer smatram da ovaj poziv iziskuje mnogo ulaganja.

Takođe postoje velika očekivanja, ne samo od studenata, da vi uvek budete pripremljeni, da se *updatujete* sa svim mogućim informacijama, pogotovo u vreme kada bilo šta mogu što kažete vrlo brzo i lako da proverite i da im ponudite nešto novo, nešto što ne mogu tek tako da nađu guglajući, nego da im na jedan sistematičan način prenesete nešto što ih ipak navodi na razmišljanje i navodi njih na neki istraživački duh. Drugo, očekivanje od naučno-istraživačke zajednice, šta ste pisali, šta ste istraživali, gde ste bili, na kojim konferencijama i tako dalje, koji su vaši naučno-istraživački rezultati i doprinosi.

I na kraju, to jeste jedan poziv gde vi uvek morate da se dokazujete i da branite se, kao jeste vi asistent, jeste vi docent, jeste vi sutra redovni ili vanredni profesor, čime ste to zaslužili? Jednostavno, poziv koji zahteva da uvek budete na visini zadatka i koji ne prašta neke greške, one uvek budu upamćene i od kolega sa posla i od studenata, i od neke šire zajednice. Fakultet političkih nauka je ipak neka, kako mi volimo da kažemo, škola demokratije, pa se i društvo meri kroz, kroz Fakultet političkih nauka.

Politikolozi ovaj, kao njihov je zadatak da ograničavaju vlast, tako, tako vole neki od naših profesora da kažu. A, tako da postoji taj društveno-politički element gde javnost traži od vas da odgovorite izazovu svega onoga što se danas dešava u Srbiji i u kom to pravcu treba Srbija da ide, i u pitanju spoljne politike, unutrašnje politike, rešavanja ključnih političkih problema. Tako da svoj poziv zaista volim, ali ima tu jednu dimenziju odgovornosti koja će me pratiti kroz čitavu karijeru.

Marijana Toma: Kakvo je bilo, to me još zanima, pa ćemo onda privesti kraju, ovaj kako je, to je recimo moje iskustvo bilo sa nekim mojim mlađim kolegama, pogotovo onda kad su se prvi put susreli sa pitanjem bivše Jugoslavije i ratova, pa ne znam sad, ono pričom o zločinima, pa kako su ljudi reagovali na to? Je li bilo nekakve težine kada ste išli, kad si išao na Kosovo, pa razgovora na tu temu, da li je to izazivalo možda nekakve sukobe ili sučeljavanja stavova?

Stefan Surlić: Sa Albancima?

Marijana Toma: I tamo i ovde u Srbiji.

Stefan Surlić: Pa da, naravno, ja se uvek ovaj sukobljavam, naravno u okviru argumentacije i često imam komentar od prijatelja koji su pronacionalno da ja ovako sam liberalan a od onih koji su liberalni da sam nacionalista. Tako da mislim da ja imam neki centralni smer a da vi ste malo zašli u ekstreme.

Da, meni jako smeta što, bez obzira na sve, koliko god objektivno sagledavamo, suština i kada razgovaram sa Albancima o trenutnoj situaciji na Kosovu, prva stvar, da tako kažem, bilo koji ustupak ili pravo koje je dato Srbima na Kosovu nije moglo da se ostvari bez pritiska međunarodne zajednice. I šta god da je bio ustupak srpskoj zajednici, on je od strane političkih elita argumentovan, kao to je dobro za multietničnost naše zajednice, ne, nego to je dobro zato što će to skloniti smetnju sa puta nezavisnosti, umiriti naše međunarodne prijatelje, mi to moramo da uradimo, znamo da je to loše i nepravedno što Srbima dajemo bilo kakva prava ili posebne zakone ili ovo što se tiče kulturne baštine, ali jednostavno to mi moramo jer su to očekivanja od međunarodne zajednice.

Druga dimenzija je što se Srbi, kao zajednica doživljavaju konstantno u prizmi tog neprijateljstva. Oni su anti-državni, anti-albanski element i nikako da se prihvate kao zajednica koja ima pravo da živi, koja živi na Kosovu. Neko ko je rođen u Prištini, pogotovo sam se interesovao za temu crkve, Hrista Spasa koja je izgrađena, i tu volim da sučeljavam argumente i često se raspravljam sa Albancima koji su zdušno za rušenje te crkve, sa argumentacijom da je to na univerzitetskoj zemlji, da je to izgrađeno po zakonu iz Miloševićevog vremena, da je to crkva, Miloševićeva crkva, simbol zla i tako dalje, i da se to mora srušiti.

I onda im suprotstavim argumente, prvo, kako je nastao Univerzitet u Prištini, znači Beograd je bio taj koji je inicirao razvoj akademske zajednice uopšte na jednom nerazvijenom i ruralnom području Kosova. Drugo, prva odeljenja i departmani bili su departmani univerziteta u Beogradu pa je tadašnja Jugoslovenska narodna armija taj prostor koji su ustvari bile kasarne dodelio Univerzitetu u Beogradu, pa onda kada je ojačao taj departman, moglo je da se od njega stvori Univerzitet u Prištini.

Drugo, to nije bio zamišljen kao nikakav kampus, nego su se jednostavno zbog tog prostranstva počele da se zidaju nekoliko zgrada. I uz sam, ako je kampus omeđen ulicama, onda se tu nalazi zgrada Radio-televizije Kosova i neke prodavnice i tako dalje, znači nema reči o nekom kampusu koji je izolovan samo za fakultete i univerzitetsku administraciju.

Drugo, kako to ne smeta ništa, sve ostalo što je izgrađeno u Miloševićevo vreme, znači silne zgrade su, infrastrukturni objekti, ali baš crkva smeta. Zašto? Zato što ona ima tu etnički i taj religijski momenat. Drugo, pored crkve postoje ogromni kvadrati, stotine i stotine kvadrata gde mogu da se izgrade ovaj, nove zgrade i niko njih ne smeta da u tome, ovaj u tom naumu nastave i naravno, što više se širi univerzitet to bolje i to utiče na porast obrazovanih i visoko obrazovanih ljudi i znači da postoji veliko obrazovanje. I pogotovo kad kažu: "To je Miloševićeva crkva" on je bio čovek komunista, čak nije ni sahranjen po crkvenim obredima i tako dalje.

Mislim, jedna zamena teza i čisto politička priča koja uopšte nema utemeljenja a pogotovo kad im suprotstavite stav: "Čekajte, ako katolika ima mnogo manje nego pravoslavaca na Kosovu, a toliko katedrala ste napravili, onda mislim da, zarad nekog i multietničkog ovaj sklada bi bilo lepo da u

Prištini postoji i džamija, i pravoslavna i katolička crkva i da to ne bi trebalo nikog da, da ovaj remeti i da bilo ko oseća nešto negativno prema toj crkvi.”

Eto, kao Prištevca osećam i nekako u toj crkvi vidim neki simbol tragedije svih ljudi koji su živeli u Prištini. Jer ipak 40,000 ljudi više ne živi tamo, iseljeno je, prognano je, mnogi su i kidnapovani i ubijeni, nisu svi zločinci, ne mogu da budu zločinci, znači postoji nekolicina, neka ih je i sto, ali nisu svih 40,000 ljudi, civila. Pa čak ta crkva i ta njena nedovršenost i ta želja da se sruši, ja je lično, kao neko ko je rođen u Prištini doživljava kao simbol da su i Srbi nekada živeli u Prištini.

Marijana Toma: Dobro. Ja imam za kraj još samo jedno pitanje, ako nemaš ti možda nešto eventualno što bi ti dodao. Da ti neko ponudi da ideš da predaješ na Univerzitetu u Prištini, kao profesor, da li bi išao?

Stefan Surlić: Da, išao bih. I mislim da bi to bila moja dužnost, da odem. Kao neko ko je rođen u Prištini, predstavlja mi naravno barijeru albanski, ja govorim samo neku osnovnu komunikaciju, mislim da ne bi to bilo to da predajem na engleskom ako je već na Univerzitetu u Prištini ili na srpskom, ili na albanskom, kao zvaničnim jezicima sada na Kosovu. Ali vrlo, vrlo rado bih otišao, ovaj, jer smatram da Srbi na Kosovu ako žele da prežive oni moraju da se vrate u gradove.

Da život samo u ruralnim mestima nosi toliko nedostataka, pre svega u tom kulturnom smislu, znači biblioteke, univerziteti, pozorišta, bez obzira koliko god se trudili da to razvijete u nekim manjim sredinama, oni mogu da egzistiraju u samo velikim urbanim centrima i neki zadatak i državne politike treba da bude povratak Srba u Prištinu, Prizren, i to ako bi postojala neka ozbiljna strategija a ima mnogo mladih obrazovanih ljudi poput mene i mnogo obrazovanijih i uspešnijih i često se mi okupljamo i pričamo o tome i da nam neko ponudi i kaže: ”Da li biste se vratili da imate normalnu egzistenciju, uslove i da to bude i neki ulog države u vas, da se kao i Srbi i kao obrazovani ljudi vratite i radite u Prištini?” Vrlo rado.

Marijana Toma: Super. Hvala puno. Je li imaš još nešto da dodaš?

Stefan Surlić: Ništa, to je to. Hvala vama na pozivu. Nadam se da će nešto doprineti u razumevanju svega onog što se dešavalo.

Marijana Toma: Hvala ti puno Stefane. Sada je 48, odnosno sat i 48 minut.